

Mednarodni simpozij

Umetnost kamišibaja

Beseda podobe in podoba besede

10 do 12 maj 2018, Ljubljana, Slovenija

POVZETKI PRISPEVKOV IN BIOGRAFIJE

11. MAJ 2018

SKLOP II.: KAMIŠIBAJ IN NJEGOVE MOŽNOSTI PRI OSEBNI RASTI,
V PEDAGOGIKI, SOCIALNI INTERVENCIJI IN V TERAPIJI

Etsuko Nozaka

Razvoj združenja IKAJA: kamišibaj za mirno družbo

Kamišibaj se je na Japonskem razvil v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Mednarodna zveza kamišibaja na Japonskem (International Kamishibai Association of Japan, IKAJA), ki smo jo ustanovili leta 2001, je kamišibaj prepoznala kot del edinstvene japonske kulturne dediščine. Želimo, da bi bil bolje poznan po svetu. Zato je združenje IKAJA ustanovilo sekretariat, ki naslavlja možne člane zunaj Japonske. Združenje IKAJA je postalo največja organizacija za kamišibaj na svetu z več kot osemsto člani. Tristo članov prihaja iz 47 različnih držav. Naš cilj je širjenje informacij o kamišibaju po svetu in spodbujanje preučevanja kamišibaja s kulturne perspektive. Tako se znanje članov medsebojno oplaja, kamišibaj pa se vzpostavlja kot svetovna umetnost. Pomembno je ustvariti dober kamišibaj, vendar je enako pomembno razmišljati o načinu nastopanja. Posebnost kamišibaja, ki ga ločuje od slikanic, je ustvarjanje vzdušja *kyokan* (skupnih čustev) med gledalci v času predstave. Slikanice spodbujajo občutek individualnosti, medtem ko zgodbe kamišibaja sprožijo *kyokan*. Oba občutka sta pomembna in nujna za človečnost. IKAJA že šestnajst let organizira seminarje, predavanja in delavnice po evropskih in azijskih državah ter tako širi znanje o kamišibaju z nastopi in razlagami.

Medtem ko smo poskušali ljudi po svetu seznanjati z zabavo, ki jo ponuja kamišibaj, smo dobili povratne informacije iz številnih virov. Madame Geneviève Patte, častna predsednica knjižnice La Petite Bibliothèque Ronde v Franciji, je srečanje z zvezo IKAJA in izbranimi zgodbami kamišibaja na primer opisala kot »srečanje s kulturo, ki spoštuje mir«. Takšna komunikacija z drugimi državami nas spodbuja k zagovarjanju univerzalnih vrednot kamišibaja. Občinstvu se zdi, da se svet iz zgodbe kamišibaja širi iz gledališča v resnični prostor. Gledalci si v tistem trenutku delijo čustva in občutijo zgodbo, kot bi se dogajala v *njihovem* svetu. Kamišibaj ljudem odpira duha, da postanejo dovzetni za empatijo. Zato lahko predstave kamišibaja z dobrimi zgodbami in dobrimi ilustracijami premostijo razlike med nami vsemi: med otroci, odraslimi, ljudmi s posebnimi potrebami, priseljenci, zaporniki, žrtvami naravnih nesreč ... in morda celo med prijatelji in sovražniki. Verjamemo, da je kamišibaj kulturna dobrina, ki nam omogoča deliti občutek, da lahko srečno sobivamo.

V predstavitvi bom poročala tudi o nekaterih primerih, ki kažejo pravo vrednost kamišibaja. Osnovani so na seriji vprašanj in odgovorov »Kako izvajati kamišibaj« (»How to Perform Kamishibai Q&A«).

Etsuko Nozaka se je rodila leta 1959. Diplomirala je iz angleščine na Univerzi Waseda v Tokiu. Delala je pri literarni agenciji, ki je japonsko književnost predstavljala svetu. Po petih letih bivanja na Nizozemskem in v Franciji je postala plodna prevajalka nizozemske in angleške otroške književnosti. Japonskim bralcem je predstavila številne pisatelje in ilustratorje, kakršni so Dick Bruna, Max Velthuijs, Marjolijn Hof in Guus Kuijer (dobitnik spominske nagrade Astrid Lindgren ALMA). Leta 2003 so petdeseto veliko nagrado Sankei Children's Book Award Grand Prix podelili njenemu prevodu *Ojiichan wasurenaiyo* (*Een opa om nooit te vergeten*). Leta 2016 je iz nizozemščine v japonščino prevedla delo *Mr. Orange*, za katero je dobila Batchelderjevo nagrado Ameriške knjižničarske zveze (American Library Association). Dolga leta je že članica japonske sekcije IBBY (JBBY) ter vodilna članica Mednarodne zveze kamišibaja na Japonskem (IKAJA) vse od njene ustanovitve leta 2001. Pogosto predava o kamišibaju po številnih evropskih in azijskih državah. Leta 2012 je koordinirala prvo Unescovo evropsko srečanje o kamišibaju (European Kamishibai Meeting) v sodelovanju s francosko knjižnico La Petite Bibliothèque Ronde. Etsuko tudi piše besedila

za slikanice in kamišibaje. Njena zgodba *Kind Monster Wapper*, ki jo je ilustrirala Nana Furiya, je leta 2009 dobila nagrado Gozan Encouraging Prize. Danes dela kot občasna predavateljica na Univerzi Seitoku v Tokiu, na Aoyama Women's Junior College in Univerzi Sophia v Tokiu, obenem pa je tudi mednarodna nadzornica zveze IKAJA.

Robert Eisenstadt **Kamišibaj v Ameriki**

Z Margaret sva pozno poleti 1969 prispela v Tokio na Japonskem. Toda najin cilj je ležal daleč na severu, na Hokaidu, v najsevernejšem japonskem mestu Wakkanai. Tam sem delal v zračni bazi ameriškega vojnega letalstva (USAF/JASDF), Margaret pa je bila vzgojiteljica otrok v bazi, poučevala je tako jutranje kot popoldanske izmene.

Tam je prvič »odkrila«
kamišibaj in številne čudovite japonske pravljice za otroke. Začela jih je zbirati, saj je vedela, da se bodo zdele čudovite tudi otrokom v New Yorku, ki jih bo poučevala, ko se bova vrnila domov. Imela je prav – otroci v New Yorku so bili navdušeni nad njimi! Radi so poslušali kamišibaje, se pogovarjali o njih in izdelovali svoje. Prav tako so radi prepisovali japonske besede in spraševali po njihovem pomenu. Starši so bili navdušeni, saj so se njihovi otroci učili o drugih delih sveta.

Tudi drugi učitelji so začeli povpraševati po kamišibaju. Z Margaret in Donno Tamaki, japonsko-ameriško prijateljico s podiplomskega študija na pedagoškem kolidžu Univerze Columbia, smo si približno dvajset let pozneje, leta 1993, začeli resneje prizadevati za širšo dostopnost kamišibaja.

Ustanovili smo organizacijo Kamišibaj za otroke (Kamishibai for Kids) in s pomočjo gospe Sakai, ki je delala za založbo Doshinsha Publishing, pridobili precej širok nabor zgodb kamišibaja. Vsak kamišibaj spremlja priročnik za učitelje, ki razloži kulturni kontekst zgodbe in predlaga vprašanja, ki jih lahko učitelji zastavijo otrokom.

Z Margaret sva se udeleževala in sodelovala na nacionalnih in regionalnih konferencah za učitelje in knjižničarje po Združenih državah, da bi kamišibaj razširila po Ameriki. Kamišibaji so bili med učitelji in učenci vedno lepo sprejeti. Organizacija Kamišibaj za otroke je kamišibaj širila v vseh petdeset zveznih držav in Kanado. Na svoji spletni strani ponuja tudi tradicionalni oder za kamišibaj, *hyoshigi* (lesen pripomoček za ploskanje) ter zgoščenko oziroma pesmarico japonskih otroških pesmi.

Toda s tem smo komaj začeli gibanje, ki bi lahko močno razširilo uporabo in vpliv kamišibaja v Severni Ameriki. Tega simpozija sem se med drugim udeležil zato, da bi se gospe Sakai zahvalil za spodbudo ob začetku našega truda za širjenje kamišibaja po Združenih državah in da bi se od vseh vas naučil, kako lahko še bolje širimo znanje in novice o čudovitem izobraževalnem in kulturno-vzgojnem potencialu teh slikovnih zgodb.

Robert (Bob) Eisenstadt je upokojen korporativni/regulativni odvetnik in živi v New Yorku. Poročen je z Margaret G. Eisenstadt, ki je lastnica organizacije Kamishibai for Kids (Kamišibaj za otroke).

Rodil se je leta 1941 v Stamfordu (Connecticut, ZDA). Obiskoval je srednjo šolo v Stamfordu, Univerzo Princeton (kjer je diplomiral *cum laude* iz filozofije) ter pravno fakulteto

Columbia. Štiri leta je deloval kot pravni častnik (Judge Advocate) v ameriškem vojnem letalstvu (United States Air Force) – dve leti v Laredu v Teksasu (na meji z Mehiko) in dve leti v Wakkanaiu (Hokaido, Japonska), kjer je bil predstavnik ameriškega vojnega letalstva v tamkajšnji japonski skupnosti.

Po vojaški službi se je vrnil v New York in deloval kot odvetnik. Posvetil se je predvsem pogodbenemu pravu in dokumentaciji zapletenih, finančno strukturiranih prenosov za zavarovanja. Upokojil se je leta 2002.

Od nekdaj aktivno podpira ameriške organizacije, katerih poslanstvo so državljanske pravice in varovanje okolja. Pogosto je igral košarko in tenis, pretekel je devet maratonov, danes pa prehodi tri milje na dan.

Trenutno je razredni zastopnik diplomantov Princetona iz leta 1963 in je dobil več nagrad za delo na področju zbiranja sredstev za Princeton. Z ženo Margaret sta poročena že več kot 50 let, živita na Upper East Side v Manhattnu v New Yorku in sta vesela, da sta lahko del skupnosti kamišibaja.

Vid Sever

Interaktivni kamišibaj za otroke

Po besedah dr. Zdenke Zalokar Divjak imajo zgodbe moč nad nami, saj njihova vsebina odzvanja v naši osebnosti ne glede na starost. S pomočjo zgodb bolje razumemo sebe in druge. V otroškem svetu zgodbe otrokom pomagajo pri postopnem učenju razločevanja med slabim in dobrim, med svetlobo in temo. Dragocene rešitve, ki jih ponujajo zgodbe, plahim pogosto dajejo pogum, zanemarjanim sočutje, šibkim pa nudijo moč.

V eseju *Rabe čudežnega* Bruno Bettelheim trdi, da je zgodba uspešna, kadar se otroci v občinstvu zabavajo, kadar vzbudi njihovo zanimanje, kadar prebudi njihovo domišljijo. Kamišibaj je posebna skrivnost: samo kadar se odpahnejo in odprejo njegova vratca, lahko pokukamo v dogajanje – to je prvi korak opazovanja, raziskovanja in odkrivanja povsem nove izkušnje.

Pripovedovanje zgodbe, pravi Zalokar Divjak, je precej učinkovitejše kot samo branje, saj je očesni stik najuspešnejša in najučinkovitejša oblika povezovanja z občinstvom. Pripovedovalec lahko pripoveduje zgodbe, ki si jih ne le zapomni, temveč asimilira. Pripovedovanje je spontano in naravno, kar mu omogoča, da ustvari vzdušje, ki je primerno za otroke v občinstvu. Napleta besede, ki omogočajo še boljšo povezavo s poslušalci.

Ko empatija med pripovedovalcem in poslušalcem doseže višek, smo dovolj sproščeni za sporazumevanje, zato otroci postanejo del zgodbe. Včasih kričijo z mano (ali name), šepetajo ali pojejo. Čivkajo, lajajo in tulijo. Plešejo, ploskajo in izvajajo kung fu. Po predstavi navdušeno klepetajo o zgodbi. Toda to ni več zgolj moja zgodba – ustvarili smo jo vsi skupaj.

Ta občutek interaktivnosti mi omogoča, da iz svojih zgodb naredim še več. Kamišibaj omogoča več kot le branje zgodb otrokom. Dopusča nam, da vključimo vse njihove čute, saj zgodbe spremljajo podobe, ki jih opazujejo, zvoki, ki jih poslušajo in ponavljajo, ter nastop, ki ga lahko posnemajo. Rad jih vključim kot celoto. Ko odprem svojo »čarobno škatlo«, tega ne naredim, ker je v njej ujeta zgodba, ki hoče uiti, temveč zato, ker gledalci čakajo, da jih spustim vanjo.

Vid Sever se je s kamišibajem prvič srečal med študijem japonologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Na prvem nastopu ga je zagrabila vročica – res je zbolel, a sta ga navdahnili preprostost lesenega okvirja in globina zgodb, ki jih je napletal z njegovo pomočjo. Pripovedovalski slog so mu pomagale oblikovati izkušnje s pouličnim in improvizacijskim gledališčem. Komunikacija z občinstvom, trenutne domisljice in zdrava mera energičnega zabavljaštva pomagajo oživiti zgodbo. Nastopal je na različnih dogodkih in festivalih, toda v zadnjem času ga izobraževalno delo navdihuje za nastope na šolah, v vrtcih in drugih izobraževalnih ustanovah. Tam otrokom kar najbolje predstavlja različne načine doživljanja pripovedovanja.

Maki Nakaya Sommet (in Moritz Sommet)

Priredba kamišibaja v izobraževalno orodje za reprodukcijsko zdravje v Indiji

Ta prispevek predstavlja obstoječi projekt, ki uporablja kamišibaj za izboljšanje izobraževanja o reprodukcijskem zdravju v Indiji. Izobraževalni pripomoček, ki je nastal med delom, je spremenil konvencionalno obliko kamišibaja in jo priredil lokalnim razmeram, da jo je lažje uporabljati. Tako lahko celo nešolani poučujejo to zapleteno temo na objektivni in prijetni način.

Spolna vzgoja je v Indiji zelo zaznamovana in se bojuje proti pomanjkanju znanja ter želje po učenju pa tudi proti splošnemu občutku sramu, ki izvira iz družbe, v kateri je ta tema še vedno tabu. Starše in politike skrbi, da bo izobraževanje o reprodukcijskem zdravju otroke sililo k seksu in k prezgodnjemu odraščanju. Toda otroci obenem potrebujejo informacije, ki jih zato pridobijo iz nezanesljivih virov, kot so njihovi prijatelji, bratje in sestre ali internet.

Med šestmesečnim bivanjem v Čenaju v Indiji sem ustvarila izobraževalni program na osnovi kamišibaja, katerega cilj je nasloviti prav te težave. Orodje sem razvila v sodelovanju s tamkajšnjimi najstniki in strokovnjaki za spolno vzgojo, preizkusili pa smo ga pred 70 osnovnošolci in srednješolci, ki spolne vzgoje še niso bili deležni.

Kamišibaj zlahka vključuje kulturne težave, saj ima edinstven način predstavitve: zmanjšuje mučni občutek izpostavljenosti, ki spremlja pogovore o spolnosti, saj se tako učitelji kot učenci raje osredotočijo na slike in pripoved kot drug na drugega. Od pripovedovalca kamišibaj zahteva le to, da zna brati, zato lahko celo nešolani učitelji izobražujejo otroke o zapletenih temah, ki segajo od človeške anatomije do prostovoljne privolitve v spolnost in enakosti spolov.

Vsebinsko smo previdno razvili, da čim objektivneje podaja informacije o reprodukcijskem zdravju – otrokom ponuja nov pogled na spolnost skozi oči živalskih likov. Ker so liki živali, jim ni težko govoriti o človeški spolnosti, obenem pa lahko z zunanjega gledišča preizprašujejo človeško vedenje, ki je zakoreninjeno v predsodkih in diskriminaciji.

Ker kamišibaj v Indiji ni dobro poznana zvrst, sem morala prirediti njegovo fizično obliko, da so se znižali stroški izdelave in da je orodje lažje uporabljati. Šole v bližini si kamišibaje zaradi prenosljivosti zlahka delijo ali izmenjujejo. Vsebinsko predstav smo si zamislili kot transmedijsko serijo izdelkov, ki bi lahko vključevali slikanice, posnetke na spletu, kamišibaje, ki jih je mogoče sneti s spleta, in druge medije.

Maki Nakaya Sommet, industrijska oblikovalka, se je rodila leta 1986 v Tokiu. Od dvajsetega leta živi in dela v Nemčiji in Švici. Uvodoma se je izobraževala za načrtovalko kuhinj in diplomirala iz industrijskega in unikatnega oblikovanja na švicarski umetniški šoli ECAL (École cantonale d'art de Lausanne). Jeseni 2016 je sodelovala pri pripravi razstave »Re-Importation« (»Ponovni uvoz«) v Tokiu s štirimi drugimi japonskimi diplomanti iste šole. Od leta 2018 dela kot industrijska oblikovalka za švicarsko podjetje Kuhn Rikon, ki izdeluje kuhinjske pripomočke, obenem pa je neodvisna oblikovalka pri več projektih. Projekt, ki ga bo predstavila na simpoziju, izhaja iz šestmesečnega pripravništva, ki ga je leta 2017 opravila pri mednarodni oblikovalski agenciji v Čenaju (Tamil Nadu, Indija).

Nataša Konc Lorenzutti **Ko besede vzletijo iz kletke**

Zasvojenec se običajno iztrga drogi šele pod prisilo tistih, ki živijo z njim in ga imajo radi. Ko ga vsi zapustijo in ko mu nihče več ne zaupa, ima samo še dve možnosti: da se dokončno uniči ali pa se povzpne iz pekla. Kdor se odloči za tak alpinistični podvig, tvega ob vsakem oprimku. Hitro mu lahko zdrsne nazaj na dno. In vsakič teže znova vstane. Zato zasvojenca, ki se je odločil za vzpon, globoko spoštujem. Kajti spoznanje, koliko let je zapravljal za utapljanje v omami, koliko mladosti, priložnosti in znanja je šlo v velikem krogu mimo njega, mora biti strahovito boleče, pa kljub temu vztraja v treznosti, se podreja redu skupnosti, opravlja najpreprostejša dela ter spet začena tam, kjer je bil pred leti odrezan od glavne žile. V projektu *Vključujemo in aktiviramo*, ki ga za ranljive skupine financira Evropski socialni sklad, koordinira pa Javna agencija za knjigo, sem mentorica že tretje leto. Leta 2017 sem vodila literarno dejavnost v skupnosti za zasvojene s pridruženimi motnjami v duševnem zdravju, imenovani Terapevtska skupnost Pelikan, ki deluje pod okriljem Slovenske Karitas. Kako bodo ljudje, ki se zdravijo zaradi zasvojenosti s prepovedanimi drogami, sploh sprejeli zamisel, da jim bom prinašala knjige in se hotela z njimi pogovarjati o njih, sem se vprašala, preden smo začeli. In kaj bodo rekli na predlog, da bi pisali? Želja po učenju, spoznavanju in ustvarjanju je pri večini začela hirati že pri petnajstih, šestnajstih letih, ko so zanemarili šolanje in nazadnje utonili v popolni opustitvi svoje rasti.

Sprejeli so me prijazno, celo z nekoliko zvedavosti, ki me je prijetno vznemirila. Vpregla sem vso sproščenost, kar je premorem, da ne bi nastopila zviška, ampak na višini njihovih pogledov. V praksi sem (poleg tega, da sem delno »na svobodi«) tudi gimnazijska profesorica, vendar sem iz učiteljske države izstopila že pred vrati njihovega bivališča. Predstavila sem se jim drugače kot dijakom, ki pridejo v prvi letnik. Z druge strani. Ne od zunaj, od vseh svojih vlog naprej, ampak od znotraj, od vlog nazaj.

S slikarjem in ilustratorjem Petrom Škerlom, ki je bil skupini dodeljen kot mentor za ilustriranje (glavni mentor, pisatelj, izvede 80 ur dejavnosti, mentor za ilustriranje pa deset), sva se že ob snovanju načrta usposabljanja dogovorila, da bova glavno nit dejavnosti peljala proti ustvarjanju zgodb, ki naj bi jih predstavili v večini kamišibaja. Te zvrsti doslej nisem poznala. Ker projekt predvideva, da lahko k svoji dejavnosti s skupino povabiš goste, tako ustvarjalce kot strokovnjake, sem povabila tudi takšne, ki bi nam kamišibaj pomagali spoznati in ustvariti: Jureta Engelsbergerja ter zakonca Sitar Cvetko.

Z raznolikimi pristopi k ustvarjanju zgodbe, nato z risbami (slikami) in potem spet z zgodbo, ki jo je slika nekoliko preoblikovala, smo pripravili kratke kamišibajske izdelke, ki se mi zdijo pravi mali čudeži. Kajti skoraj vsi udeleženci projekta so najprej govorili, da ne bodo nastopili, ker ne znajo, ne zmorejo, imajo tremo ... Nazadnje so se opogumili vsi, ki so izdelke pripravili, vsak nastop je bil po svoje osupljiv, ker nobeden ni bil obremenjen z znanjem,

tehnikami, nič jih ni zastiralo, ampak so privreli iz njih kakor ptice, ki so jih spustili iz kletke, da so po dolgem času poletele. In izkazalo se je, da nobena nima polomljenih kril. O procesu ustvarjanja bom pripovedovala v svojem simpozijemskem prispevku.

Nataša Konc Lorenzutti (1970) je diplomirala na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani, na oddelku za dramsko igro in umetniško besedo, kjer je leta 1993 prejela fakultetno Prešernovo nagrado za vlogo Ofelije. Leta 2010 je končala tudi univerzitetni magistrski študij umetniške besede pri prof. Alešu Valiču. Med letoma 1994 in 1999 je bila kot igralka angažirana v dveh slovenskih poklicnih gledališčih, od leta 1999 pa se posveča leposlovju. Doslej je izdala šestnajst knjižnih del za otroke in mladino ter štiri za odrasle. Bila je nominirana za nagrade izvirna slovenska slikanica, modra ptica, trikrat za nagrado desetnica in trikrat za nagrado večernica. Njena proza za odrasle je dvakrat prejela nagrado tržaške Mladike. Leta 2017 je za knjigo z naslovom *Kdo je danes glavni* prejela priznanje zlata hruška za najboljše izvirno mladinsko delo leta 2015, za roman *Bližina daljave* pa istega leta nagrado svetlobnica.

Poleg svobodnega poklica že enajsto leto opravlja delo profesorice gledaliških predmetov na umetniškem oddelku Gimnazije Nova Gorica, kjer z dijaki uprizarja tudi svoja avtorska dramska dela in dramatizacije romanov, predpisanih za maturitetni esej na maturi. Skoraj vsako leto z maturanti gostuje na festivalu Transgeneracije v Cankarjevem domu v Ljubljani. Že tretje leto je mentorica za literarno dejavnost pri projektu Vključujemo in aktiviramo, ki ga financira Evropski socialni sklad, izvaja pa Javna agencija za knjigo Republike Slovenije v ranljivih družbenih skupinah. Leta 2017 je s skupino zasvojenecv in z ilustratorjem Petrom Škerlom izvedla projekt pripovedovanja zgodb s kamišibajem.

Aksinja Kermauner, Jerca Cvetko in Jure Engelsberger

Kamišibaj kot sredstvo izražanja za ljudi z intelektualnimi primanjkljaji

Ljudi z intelektualnimi primanjkljaji definiramo kot posameznike z nižjo ali specifično ravniyo inteligentnosti, s pomanjkanjem spretnosti ali z omejenimi kognitivnimi, govornimi, motoričnimi ali družbenimi sposobnostmi. Njihovi miselni procesi so konkretni in številni med njimi nikoli ne dosežejo ravni abstraktnega mišljenja. Vse to bi radi presegli, ko ljudem z milimi, srednjimi ali hudimi intelektualnimi primanjkljaji predstavimo gledališče kamišibaj. Kot pravi Kranjčan, umetnostna, glasbena in kulturna področja vsebujejo številne izkustvene, pedagoško-razvojne in oblikovne priložnosti za ljudi z intelektualnimi primanjkljaji. Proces seznanjanja s kamišibajem, njegovim nastankom in postavitvijo na oder odpira nova področja razmišljanja in aktivnosti. Vsak del kamišibaja torej vključuje različne kognitivne procese in dopušča individualno izražanje vsakemu posamezniku, a mu kljub temu ne odreka umetniške svobode z jasnim ciljem (kamišibaj kot izdelek in igra). Kamišibaj predstavlja lažje razumevanje zgodbe, saj je ta podprta s slikami (ključne scene so ilustrirane) in s pripovedovalčevo glasovno interpretacijo. Ilustracije pomagajo, kadar je treba povzeti vsebino besedila. Ustvarjanje lastnega kamišibaja odpira novo paleto možnosti izražanja. Poleg tega, da si lahko posameznik sam izbere, kakšno vsebino bo delil z drugimi, lahko izbira tudi med različnimi umetniškimi tehnikami (risanje, slikanje, kolaž, fotografija itd.). Končni izdelek vedno prežema avtorjev (ali skupinski) značaj, ki kar kliče po umetniški ali ustni predstavitvi. Kamišibaj lahko deluje tudi kot skupinski projekt za tiste, ki se ne morejo umetniško ali govorno izražati in bi radi drugače sledili zgodbi in jo interpretirali, na primer s pomočjo glasbe ali gibanja. Ta umetniška svoboda in širok spekter možnosti izražanja v kamišibaju sta še posebej dobrodošla pri delu z ljudmi z intelektualnimi primanjkljaji, saj

ponujata okvir za značilnosti in izrazje vsakega posameznika. Aktivna udeležba, priprava predstave in besedni ter glasbeni nastop kamišibaja spodbujajo osebe z intelektualnimi primanjkljaji k učenju skozi različne čute in jih motivirajo z občutkom uspešnosti, ki ga doživijo ob odzivu občinstva. Kamišibaj spodbuja psihosocialne procese, ki prispevajo h gradnji identitete, družbenih sposobnosti in empatije. Tako se posameznikove izkušnje in mišljenje spreminjajo in tudi vplivajo na njihovo obnašanje.

Dr. Aksinja Kermauner (rojena leta 1956 v Ljubljani) je po poklicu tiflopedagoginja (učiteljica slepih) ter profesorica umetnosti in slovenščine. 26 let je poučevala na Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Zdaj predava o metodah dela s slepo in slabovidno mladino na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem. Napisala je številne članke, več muzikalov, komedij ter šestindvajset knjig za otroke, mladino in odrasle. Ena od teh, mladinski roman *Berenikini kodri*, je vključena v zbirko *Bele vrane 2008 Mednarodne mladinske knjižnice (Internationale Jugendbibliothek) v Münchnu*. Njena dela *Kakšne barve je tema?*, prva slovenska tipna slikanica *Snežna roža* ter *Žiga špaget gre v širni svet* so bila v letih 1997, 2005 in 2011 vključena v zbirko *Izjemnih knjig za otroke s posebnimi potrebami*, ki jo vsaki dve leti ureja IBBY-jev dokumentacijski center za knjige za otroke s posebnimi potrebami. Aksinja Kermauner je predsednica mladinske sekcije Društva slovenskih pisateljev in podpredsednica Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije.

Jerca Cvetko je dipl. pedagoginja ter samozaposlena v kulturi. Kot performerka gledališča kamišibaj se z njim praktično in raziskovalno ukvarja že od leta 2014. Kamišibaj redno uprizarja na domačih in mednarodnih kulturnih dogodkih ter raziskuje njegovo uporabo v pedagogiki in terapiji. Je članica zveze IKAJA (International Kamishibai Association of Japan) in podpredsednica Društva kamišibaj Slovenije.

Jure Engelsberger je dipl. oblikovalec in ilustrator (1977). Že od nekdanj riše po domišljiji. Zaradi igranja v bendih se je v preteklosti posvečal predvsem oblikovanju številnih koncertnih plakatov in nosilcev zvoka. Zadnjih nekaj let pa se poglobljeno ukvarja z ilustracijo mladinskega in otroškega leposlovja ter hkrati ustvarja na področju gledališča kamišibaj, kjer se kali kot ilustrator lastnih zgodb. Prislужil si je tudi nekaj priznanj in nagrad.

Delujeta samostojno in v tandemu; kamišibaju se posvečata pod imenom **Atelje**

Slikovedke. Ustvarila sta številne kamišibaje – tako avtorske zgodbe kot tudi v obliko kamišibaja prirejene ljudske pripovedke in poezijo, ki jim pogosto dodata tudi glasbeno spremljavo oz. jih uglasbita. Uprizarjata odrasli program (*Zgodbe in poezija ob slikah in glasbi*) in otroške kamišibajske programe. Vodita tudi delavnice in seminarje o gledališču kamišibaj in likovni izdelavi le-tega ter sta avtorja skripte *Likovna izdelava kamišibaja*. Njun pedagoški program z naslovom *Kamišibaj paket* je prejel znak za kakovost z uvrstitvijo na spletno platformo Zlata paličica. Leta 2014 sta prejela »posebno priznanje strokovne žirije za avtorski doprinos in širjenje kamišibaj forme«, v letih 2015, 2016 in 2017 pa sta dobila glavno nagrado zlati kamišibaj na Slovenskem festivalu kamišibaj gledališča.

Carmen Aldama Jiménez

Delavnica kamišibaja. Magija ustvarjanja in pripovedovanja zgodb s kamišibajem

Naše delo s kamišibajem odlikuje poseben pristop k delavnici kamišibaja. Na delavnici sodelujoči postanejo ustvarjalci in nastopajoči.

Ker je kamišibaj tehnika, ki pripoveduje zgodbe preko besedil in podob, in ker morata besedilo in slika ob istem času izražati isto zgodbo, morata pri vsakem listu zrcaliti enake

ideje. Naš načrt nam omogoča, da didaktično integriramo besedila in slike. Obenem trdno podpiramo zamisel, da je treba kamišibaj opredeliti kot samostojen narativni žanr.

Teoretični okvir našega dela je *Language Project Working (Delovanje z jezikovnimi projekti)*. Cilj delavnice, torej izdelava kamišibaja in učenje nastopanja, osmisli vse načrtovane aktivnosti, ki so potrebne za pridobitev veščin, ki pripeljejo do končnega izdelka. Učenje ves čas produkcijskega procesa poteka interaktivno – s pomočjo kolaborativnega učenja.

Na delavnici se razvijejo vse veščine, povezane s sposobnostmi sporazumevanja: aktivno poslušanje in javno nastopanje, branje zgodb in nastopanje s kamišibajem, pisanje besedil za kamišibaje, razumevanje in sporazumevanje s podobami, komunikacija z gibom itd. Posebej poudarjamo delo s podobami, ki je dandanes v šolskih učnih načrtih le redko izpostavljeno.

Drugi omembe vredni elementi, ki jih spodbuja delavnica, so: povečanje ustvarjalnosti pri ustvarjanju besedil in slik, sodelovanje in udeleževanje v kulturnem okolju, spodbujanje odgovornosti do obveznosti, vloženi trud za dobro opravljeno delo itd.

Ta izkušnja omogoča vključevanje številnih znanj in razvoj ključnih veščin, brez katerih je v današnjem svetu težko delovati.

Sprva smo se spopadali s številnimi izzivi in težavami. S podporo združenja IKAJA smo lahko že od samega začetka delovali intenzivno in tudi napredovali. Danes je naš načrt delavnice kamišibaja razširjen po osnovnih in srednjih šolah tako med učenci kot med učitelji – ne le v Navarri, temveč po vsej Španiji in celo v drugih špansko govorečih državah. V zadnjih treh letih smo delavnico izvajali celo na navarski javni univerzi UPNA.

Camén Aldama Jiménez je osnovnošolska učiteljica z diplomom iz pedagogike. Ima obširne izkušnje z delom v učiteljskem okolju: delala je z učenci, starimi od pet do petnajst let, pa tudi kot šolska svetovalka in dolgoletna učna svetovalka za osnovnošolske učitelje.

S kamišibajem se je začela ukvarjati leta 2002, ko je na šoli San Juan de la Cadena v Pamploni (Španija) začela izvajati delavnico kamišibaja.

Njeno delo se posveča preučevanju možnosti za uporabo kamišibaja v pedagoškem procesu, ki ga osvetljuje njena izobraževalna delavnica kamišibaja. Delavnico je razvila s pomočjo osnovnošolskih in srednješolskih učencev ter učiteljev preko seminarjev, ki jih je izvajala v centrih za izobraževanje učiteljev ter v knjižnicah po različnih španskih avtonomnih skupnostih. Delavnica se ji zdi popolno okolje za razvoj ključnih kompetenc, ki so nujne v današnjem svetu.

Leta 2006 je prejela nagrado First Innovation, ki jo podeljuje vladni oddelek za izobraževanje v Navarri (Španija). Objavila je štiri kamišibaje, ki so nastali v okviru delavnice, in dobila licenco za raziskovanje vzgojnih uporab kamišibaja v šolskem letu 2008–2009.

Leta 2015 sta izšli njeni knjigi *Kamišibaj* in *Delavnica kamišibaja*. Zasnova je tudi spletni tečaj »Kamišibaj kot tehnika za spodbujanje branja«. Objavila je več strokovnih člankov in kamišibajev. Strokovni izobraževalni časopisi in revije o njenem delu objavljajo obširna poročila. Za njeno delo s kamišibajem je zelo pomemben njen blog: <http://kamishibai.educacion.navarra.es>.

Jovanka Ulić

Kamišibaj in možnosti za celostni pristop k razvoju veščin pri predšolskih otrocih

Kamišibaj oziroma papirnato gledališče je oblika uprizoritvene umetnosti, edina oblika, pri kateri obstaja neposreden stik med sporočevalcem (umetnikom) in prejemnikom (v našem primeru otrokom). Ta živa povezava lahko vpliva na otroka in poleg estetskih občutkov in globokih čustev v njem vzbudi tudi empatijo, ki pripelje do duhovnega razvoja osebnosti in njegove biti. Lav S. Vigotsky (Лев Семёнович Выготский) v svojem delu *Otrokova domišljija in ustvarjalnost (Child's Imagination and Creativity)* izpostavlja, da dramska ustvarjalnost najučinkoviteje in najneposredneje povezuje umetniško ustvarjalnost z otrokovimi osebnimi izkušnjami. Odrsko izražanje je torej bolj kot katera koli oblika ustvarjalnosti povezano z igro, ki je osnovna oblika obnašanja za predšolske otroke. Srednjeevropska oblika papirnatega gledališča, ki je bila prvotno zasnovana kot oblika zabave za otroke ob zimskih večerih, je v nekoliko spremenjeni obliki sicer še vedno prisotna pri delu s predšolskimi otroki, toda kamišibaj je v srbskih vrtcih skoraj popolnoma neznan. Integrirani pristop k razvoju in učenju predšolskih otrok, ki izhaja iz holistične narave otrok, temelji na prepričanju, da je otrok edinstveno, aktivno, interaktivno in ustvarjalno bitje. Kamišibaj ima poleg svoje osnovne vloge, torej pripovedovanja zgodb, še potencial za razvoj vseh izobraževalnih aktivnosti v vrtcu (govorni razvoj, likovna umetnost in glasba, usvajanje osnovnih matematičnih konceptov, raziskovanje okolja). Tako neposredno vpliva na razvoj splošnih veščin predšolskih otrok. Prednost gledališča kamišibaj je vsekakor možnost, da otroci sami »ilustrirajo« znane zgodbe, pravljice ali basni oziroma sami ustvarijo besedilo in pripovedujejo svoje zgodbe. Ta oblika scenskega izražanja je še posebej privlačna, ker so različni materiali za izdelavo prosto dostopni. Posebnost kamišibaja je oder, *butai*, ki ga zlahka ustvarimo iz navadne škatle. Poleg klasičnih umetniških tehnik – risanje in slikanje – lahko otroci uporabljajo kolaž, praskanke pa tudi preproste tehnike tiskanja. Za otroke je gotovo najpomembnejši prav razvoj ustvarjalnosti pa tudi občutek sreče, ko končajo predstavo in ugotovijo, da so se za nastop močno potrudili, zdaj pa so nagrajeni z aplavzom. Tako posameznik pridobi samozavest. Treba je poudariti, da kamišibaj koristi tudi izobraževalnim delavcem, saj z njim razširijo svoj repertoar izobraževalnih aktivnosti (uporabljajo nove oblike dela, pridobivajo nove izkušnje, se bolje sporazumevajo z otroki), se učijo o ustvarjalnem potencialu otrok in se obenem sami spodbujajo in razvijajo.

Jovanka A. Ulić se je rodila leta 1960 v Novem Sadu v Srbiji. Diplomirala je na Umetnostni akademiji v Novem Sadu in si na isti akademiji po opravljenem podiplomskem študiju prislužila še naziv magistricе.

Deluje kot profesorica umetnosti na Višji šoli za predšolsko vzgojo v Novem Sadu.

Organizirala je že petnajst samostojnih razstav in sodelovala pri več kot 150 skupinskih razstavah doma in na tujem.

Jovanka Ulić je sodelovala na mednarodni delavnici Kamišibaj v grafiki v Izoli, ki sta jo organizirala društvo Zapik in umetniški klub FolarT.

Tatjana Rupnik Hladnik

Kamišibaj – pot v svet tujih jezikov

Ključne besede: kamišibaj, osnovna šola, nemški jezik, ustvarjalnost, nastopanje

Otroci so v času osnovnošolskega izobraževanja neprestano izpostavljeni (javnemu) nastopanju. Učitelji igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju spodbudnega okolja, v katerem so učenci lahko sproščeni in ustvarjalni. Zato kamišibaj uporabljamo pri poučevanju nemškega in slovenskega jezika učencev od četrtega do devetega razreda.

Učenci se težko sporazumevajo v tujem jeziku, ki se ga šele začnejo učiti. Zato jim sprva predstavim preprosto izštevanko, ki se jo naučijo na pamet s pomočjo ritma in pantomime. Ko spoznajo glasovno podobo pesmice, ustvarijo kamišibaj in ga predstavijo razredu. Tako lahko vizualno razmišljajo, ne da bi uporabljali pisavo, ter nastopajo v nemščini brez strahu in s popolno izgovarjavo.

Na višji stopnji učenci ustvarjajo kamišibaje, s katerimi pripovedujejo pravljice in izvajajo moderno nemško poezijo. Na področju neliterarnih besedil opisujejo same sebe, svoje družine, konjičke, nemška mesta itd. Lažje si zapomnijo besede, saj pri delovnem procesu uporabljajo vizualni material, pri izdelavi pa so še posebej aktivni. Če so na slikah napisane tudi ključne besede, postane kamišibaj ilustriran didaktični pripomoček za številne generacije.

Likovna nadarjenost ni predpogoj za ustvarjanje dobrega kamišibaja. Učenci, ki se ne marajo vizualno izražati, so lahko še uspešnejši in bistrejši, saj poiščejo nenavadne in izvirne rešitve.

Učenci cenijo, da kamišibaj spodbuja mišljenje, ki presega omejitve šolskega učnega načrta in upošteva njihovo edinstvenost. Zato so motivirani celo, kadar njihovo delo ni ocenjeno. S prezentacijami se močno identificirajo. Tako zlahka premagajo tremo, pogumno nastopijo in se ob tem zabavajo.

Tatjana Rupnik Hladnik je profesorica slovenščine in nemščine. Na Osnovni šoli Poljane v Ljubljani že dvanajst let poučuje slovenski in nemški jezik ter retoriko.

Pri delu uporablja kamišibaj kot didaktični pripomoček ter kot tehniko za (po)ustvarjanje leposlovnih in neleposlovnih besedil. Od leta 2015 izvaja svoj šolski projekt »Izmenjavaj si kamišibaj« za drugošolce, v katerem starejši učenci igrajo vlogo učiteljev kamišibaja in mentorjev.

Leta 2016 je v reviji *Šolski razgledi* objavila članek o uporabi kamišibaja v razredu. V šolskem letu 2016/17 je bila članica Inovacijskega projekta Kamišibaj na Osnovni šoli 8 talcev v Logatcu. Oktobra 2017 je sodelovala na mednarodni konferenci Izobraževanje talentov s prispevkom »Spodbujanje ustvarjalnosti s tehniko kamišibaj«.

Deluje kot mentorica nadarjenim učencem na področjih književnosti, vizualne umetnosti in filma. Njeni učenci so bili uspešni na številnih tekmovanjih v pisanju. Na tekmovanju Književnost na filmu, kjer udeleženci pripravijo kratke filme na osnovi književnih del, so bile njene filmske ekipe še posebej uspešne. Deluje tudi na področju širjenja večjezičnosti v šoli. Leta 2017 je pripravila predstavitev aktivnosti delovne skupine za tuje jezike na seminarju o medkulturnih in večjezičnih pristopih – predvsem projekt Nепреvedljive besede.

Zanimajo jo povezave med umetnostjo in znanostjo. Kamišibaj uporablja pri vseh šolskih predmetih in za vse starosti učencev. Sama nastopa na prireditvah kamišibaja za otroke in odrasle.